

Клещова О. Є. Актуалізовані, семантично оновлені слова у пісенній творчості Андрія Вікторовича Кузьменка („Скрябіна”) // Zbiór raportów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej „Literatura, socjologia i kulturoznawstwo. Aktualne naukowe problemy. Rozpatrzenie, decyzja, praktyka” (Gdańsk 29.06.2015 – 30.06.2015). – Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. „Diamond trading tour”, 2015. – Str. 78 – 82.

АКТУАЛІЗОВАНІ, СЕМАНТИЧНО ОНОВЛЕНІ СЛОВА

У ПІСЕННІЙ ТВОРЧОСТІ

АНДРІЯ ВІКТОРОВИЧА КУЗЬМЕНКА („СКРЯБІНА”)

Стаття присвячена дослідженню пісенної творчості українського співака-патріота, композитора, соліста гурту „Скрябін” – Андрія Вікторовича Кузьменка.

***Ключові слова:** пісня, пісенний текст, поетичний текст, мова і культура.*

***Key words:** song, song text, poetic text, language and culture.*

Пісенні тексти Андрія Кузьменка налічують значну кількість слів, які автор поновив, відсвіжив, вивів із забуття чи напівзабуття. Ми називатимемо їх „освіженими”, актуалізованими. Це структурно й семантично оновлені слова, які відзначаються образною сполучуваністю. Образність – категорійна ознака поетичної мови, яка виявляється в тому, що слова в художньому творі становлять в сукупності складне значеннєве плетиво [1, 3]. Образність поетичної мови пов’язана з текстовою актуалізацією, семантичним та естетичним розгортанням у її просторі поетичних образів – особливої форми естетичного освоєння й відображення світу... [2, 303].

У Словнику української мови ці слова супроводжуються різними обмежувальними ремарками (заст., рідковж., діал. тощо). Ми спробували навести приклади найбільш типових „освіжених” Андрієм Кузьменком слів та деякі прокоментувати. Для самого співака-композитора вони були швидше рідними – неповторна говірка галичанина, а для пересічного сучасного

слухача вони є досить цікавими, яскравими, колоритними, іноді навіть не зовсім зрозумілими й пересічному українцеві (звісно, якщо він не львів'янин). У пісенних текстах Андрія Кузьменка ми спостерігаємо їх актуалізацію. Натрапляємо також на запозичення.

Розглянемо конкретні приклади таких слів, які автор поновив, відсвіжив, вивів із забуття чи напівзабуття, „освіжив”, актуалізував. Прокоментуємо пісенні тексти Андрія Кузьменка, наводячи відповідні мікроконтексти пісень та визначення семантики в Словнику української мови (СУМ) та в деяких інших джерелах.

Дніпро, Одеса, Київ і Донбас
За нами у *колибу* завертає,
І поки вистачає на *скінас*,
То значить ще біди в житті немає.

(Пісня „Буковель”, альбом „Добряк”, 2013 р.).

Коліба – сезонне житло пастухів і лісорубів, поширене в гірських районах Карпат. Має значення куреня, халупи, хатини. Слово „*колиба*”, „*колива*”, „*халупа*” відоме у всіх слов'ян. Дослідники зводять його до праслов'янської *kolyba* і далі до індоєвропейської *kālūbā* і зіставляють з грец. *χαλύβη* (запозиченим у слов'ян), а з також турецьким типом дерев'яного житла *kulübe* (кулюбе), також запозиченим у балканських народів.

КОЛІБА, и, жін., діал. Житло чабанів і лісорубів. *Сплять в кошарі вівці на горі, а в колибі чорні вівчарі* (Осип Маковей, Вибр., 1954, 383); *Сплять лісоруби в колибі, Сняться їм сни прости* (Платон Воронько, Тепло.., 1959, 81) [3, 220].

У пісенному тексті А. Кузьменка лексема *колиба* використовується як синонімічна назва до слів ресторан, кафетерій, їдальня – місце, де можна смачно попоїсти, відпочити, послухати живу музику; але у колибі, як правило, дерев'яній, – їжа приготована із натуральних домашніх продуктів, вона проста, національної української кухні, дуже смачна і поживна.

Варто прокоментувати іншомовне слово *ski-pas, skinac (skipass)* – це дозвіл на користування підйомником на гірськолижних курортах. У більшості випадків виглядає як звичайна кредитка, являє собою магнітну пластикову картку, на яку занесена різна інформація (заноситься на мікročіп), у тому числі і персональні дані власника.

То є Львів, шановні, вбирайте *шлюбні сподні*,
Краватку, *маринарку* і „вйо!” по Стрийським парку.
То є Львів чудовий, *вуйко тонуровий*,
Я тішуся, що з вами ходжу цими вулицями.
То є Львів старенький, мудрий, сивий дядько
Кожному залишить кавалочок на згадку.
То є Львів, „Бонжорно!” – Неаполь і Ліворно
По-галицьки говорять, наші в них погоду роблять.

(Пісня „То є Львів”, альбом „Добряк”, 2013 р.).

Розглянемо вислів *шлюбні сподні*. Слово **шлюбний**, -а, -е; стосується до шлюбу. // Признач. для здійснення обряду одруження. // Який перебуває в шлюбі. **Шлюбний договір, (контракт)** – угода осіб, що одружуються, або подружньої пари, що визначає їхні майнові права та обов’язки у шлюбі і / або у разі його розірвання. Лексема **шлюбність**, -ності, *ж*, тобто „перебування у шлюбних стосунках” [4, 1625].

Діалектне слово **шлюбувати** (недок., перех.) означає давати обітницю, присягати; **шлюбкування** – дія за значенням *шлюбувати*; **шлюбборозлучний** – який порушує, розриває шлюбні стосунки (про судовий процес, стосунки).

Слово **шлюб** українською мовою звучить, на нашу думку, нейтрально, а **брак** російською – має дещо пейоративне забарвлення. „**Шлюб**, -у, ч. Родинний союз, співжиття чоловіка й жінки за взаємною згодою. *Цивільний шлюб. Церковний шлюб. Морганатичний шлюб* (книж.) – офіційно не визнаний шлюб особи царського роду з особою нижчого походження, який

не давав їхнім дітям прав престолонаступництва. **Брати шлюб** – одружуватися [5, 90].

У пісенному тексті А. Кузьменка вислів **шлюбні сподні** означає не в прямому сенсі слова *весільні штани*, а точніше – *святкові штани*. Автор мав на увазі нові, а, можливо, улюблені святкові штани чоловічого гардеробу, у яких і брати шлюб – одружуватися, не соромно; у тексті пісні виконавець говорить про прогулянку Стрийським парком, у якому люди зазвичай посвятковому гарно вдягнені, люблять відпочивати. Стрийський парк (Парк Кілінського) – один із найстаріших та найгарніших парків Львова, є своєрідною пам'яткою садово-паркового мистецтва національного значення, розташований у Софіївці Галицького району.

Сподні – чоловічий одяг для ноги, брюки від костюма, штани (Словник лемківської говірки); **сподні** – штани з фабричного полотна (Лемківський словничок).

У польській та білоруській мовах слово **сподні** означає „нижній” або „виворіт”, а в українській мові означає вираз „спідня білизна”; хоча старші люди завжди так називали саме штани, що одягалися як білизна, частина слова тут є спільна – нижня частина одяжі (*спідні/сподні, спідниця* тощо).

Щодо актуалізації цієї лексеми: у соцмережі (ВКонтакте) є група, що має назву „Я СПОДНІ ШТАНИ”. „Група створена для тих, хто носить, або хоча б один раз носили СПОДНІ ШТАНИ! Вступайте в нашу групу СПОДНІ ШТАНИ – це СИЛА!” – таке гасло опублікувала група на своєму сайті.

Публікація Наталії Нікітіної за 31 березня 2009 року має назву „Співаючі сподні” – галицька відповідь „Пающим трусам”, що була присвячена фестивалю гумору („...Новиною „шоу-бізу” від тернопільської „VIP”– команди став гурт „Співаючі сподні”, який створили „львівські бабці” у відповідь на появу групи „Паюціє труси”).

Маринарка – це піджак, верхня частина (частіше) чоловічого костюма або окрема деталь, елемент верхнього одягу у вигляді куртки з рукавами й

полами на застібці, звичайно з відкладним коміром. Бувають тільки чоловічі піджаки. Жіночий вид такого одягу називається *жакет*.

Ось, як у жартівливому ключі подає визначення цього слова сайт „КАРАЛЄВНА” у „ТЛУМНИЧКУ” (словнику, де подано тлумачення слів, які можуть бути не зовсім зрозумілі пересічному українцеві, як правило, це слова діалектної лексики): „*Маринарка* – це не якийсь там маринад, не жіноче ім’я, не жителька Маринарії, і до моря слово ніякого відношення не має. *Маринарка* – це піджак або жіночий жакетик”.

Поступово це слово актуалізувалося у сучасному лексиконі, наприклад, у назві публікації Ігоря Гулика за 22 березня 2015 року „Війни малинових маринарок”; у витворі художника Андрія Сагайдаковського „Маринарка для митця” (документальний міні-фільм про Андрія Сагайдаковського в рамках виставки „Щоденник” у дніпропетровській „Я Галерея” (Ya Gallery)).

Наприклад, у пісні „Зіронька”, яка ввійшла в альбоми: „Золоті хіти” (2007), „Краще” (2004), „Перша і остання любов” (1998), „З ранку до ночі” (1996)”, яку виконує Олександр Пономарьов, є такі рядки: Я лишив свої надмірні почуття / У кишені старої, як світ *маринарки*. / Залишилось одне життя для життя, / Може і не для тебе моє буття...

У статті Бориса Козловського „Шафа грає, а бамбетель скаче...”, надрукованій у газеті „Високий замок” за 9 листопада 2012 року, автор говорить про неповторність міста, його колорит, – а це не тільки архітектура, а й звичаї, традиції, мова.

Коли згадують про неповторну говірку українських міст, виокремлюють Одесу і Львів. Але це, як кажуть в Одесі, дві великі різниці. У Львові значно більше „усього намішано”. До слів українських долучалися впродовж багатьох років німецькі, французькі, польські, єврейські, російські слова.

Кандидат філологічних наук, завідувач відділу української мови Інституту українознавства Наталія Хобзей згадує презентацію австрійського мовознавця, яку перекладав філолог із Харкова і наголосив, що такі

милозвучні слова як „філіжанка”, „горнятко”, „канапка” мали би жити не лише у Галичині. Далі Наталія Хобзей ділиться думками: „Мені дуже подобається слово „маринарка”. У Львові воно мало би витіснити слово „піджак”... Слово „філіжанка” є і в Словнику української мови, одинадцятитомнику. Справді, гарне слово „маринарка”. Завітала я якось на ринок „Південний”, щоб купити для сина, який учиться у гімназії, бордову маринарку. Подивувало, що продавець, яка, напевно, не один рік живе у Львові, і не чула цього слова... Хотілося б, щоб наш львівський лексикон не лежав мертвим капіталом у словниках, а жив у нашій сучасній мові, передавався від покоління до покоління... **Вживання старих слів** залежить насамперед від нас самих. Звернула увагу, що деякі серіали на Українському телебаченні перекладаються гарною українською мовою з використанням галицьких слів. Може, галичани перекладали, а може, мають приятелів у Галичині... Є чимало львівських родин, де львівський лексикон справді передається з покоління у покоління”.

Наталія Хобзей разом із колегами взялася дослідити мову львів’ян від початку ХХ століття до наших днів, завершальним етапом дослідження став словник під назвою „Лексикон Львівський: поважно і на жарт”.

У публікації (інтерв’ю: Львівські новини онлайн, рубрика „До кави”) Олени Ковальської під назвою „Наталія Хобзей: У нашому місті „зійшлися” аж три говірки” за 7 листопада 2012 року нам імпонує така думка Наталії Хобзей: „Ще й сьогодні у Львові часто почуєш „кобіта”, „баюра” чи „філіжанка”. Ці слова, зрозумілі кожному галичанинові, будуть чужими для людини з іншого регіону”.

Можливо, не стільки чужими, як не зовсім зрозумілими. І саме пісенна творчість Андрія Кузьменка, у яку „закохані” слухачі з усієї України: сходу і заходу, півночі і півдня, і не тільки України, але є багато прихильників і за її межами; – варто лише почитати вдячні відгуки на тексти пісень відомого, талановитого композитора-співака, справжнього патріота своєї Батьківщини,

– там сотні, тисячі вдячних відгуків людей різних за національністю, але єдиних за духом.

Щоб краще зрозуміти своєрідну лексику пісенної творчості Андрія Кузьменка, нам у нагоді стане праця „Лексикон львівський: поважно і на жарт”, одним із авторів якої є Наталія Хобзей.

Розглянемо наступний рядок пісні Андрія Кузьменка „То є Львів”, що ввійшла до альбому „Добряк” (2013 р.), – „То є Львів чудовий, *вуйко тонуровий...*”.

В академічному тлумачному 11-томному „Словнику української мови” (1970 - 1980) знаходимо три значення лексеми *вуйко* під ремаркою діалектного слова: ВУЙКО, а, чол., *діал.* 1. Дядько по матері, брат матері. – Ні, донько! – обізвався її вуйко помирляючо.., мов вибачаючи свою сестріницю за її жорстокість (Ольга Кобилянська, III, 1956, 159). 2. Про старшого віком чоловіка (звичайно при шанобливому звертанні). *Петро одкинув лопату набік і поліз до отвору. – Ану, давайте, вуйку, свої клешні!..* (Петро Колесник, Терен., 1959, 214); – *Ви за свою сміливість, вуйку, два тижні сиділи в тюрмі* (Михайло Томчаний, Жменяки, 1964, 104). 3. *перен.* Ведмідь. *Виходив вуйко вранці по суніці, Солодкі в дуплах видирать меди* (Леонід Первомайський, II, 1958, 97) [6, 785].

У пісенному тексті, на нашу думку, автор мав на увазі друге значення, яке подає СУМ. Андрій Кузьменко дуже любив Львів, де минули його юнацькі роки, навчання в університеті, – тому до міста він звертається, як до давнього друга, приятеля, але із великою повагою, шанобливістю, теплотою та щирістю, – тому й називав Львів у піснях „...чудовим, *вуйком тонуровим, ... стареньким, мудрим, сивим дядьком...*”.

Ось яке тлумачення слів *гоноровий, гонор* подає „Словарь української мови” Б. Грінченка: *Гоноровий, а, е* – благородный, знатный. *Я гоноровий шляхтич. Гонор* – 1). Самолюбіє, гонорь. *Шляхтич за гонор уха рішився.* 2).

Честь, почесть. Служить Семен служить, а гонору йому все таки нема. Доп'явшись до високих титулів та великих гонорів [7, 308].

В академічному тлумачному 11-томному „Словнику української мови” читаємо: 1. **Гоноровий**, а, е, заст. Знатний, багатий. – *Ось дивись, – каже, – я – гоноровий шляхтич* (Олекса Стороженко, I, 1957, 132); *Гонорова пані хорунжева була знана на весь Чигирин своєю гостинністю і смачними стравами* (Петро Панч, III, 1956, 89). 2. розм. Те саме, що *гонористий*. – *Ляхи наші, гетьмане, дуже гонорові стали, – сміючись, казав Богун* (Яків Качура, II, 1958, 421) [8, 123].

Загалом сучасна мовознавча наука потребує комплексних праць, які б досліджували мовну палітру сучасної української пісні та мовну особистість автора-виконавця. Адже нам є чим пишатись: чудові, глибокі за змістом, тексти сучасних пісень українських музичних гуртів „Океан Ельзи”, „Скрябін”, „Бумбокс”, „Друга ріка”, „Тік”, „Танок на майдані Конго” та інші [9, 114].

Отже, „освіжені” слова, призабуті чи такі, що вживаються в загальномовних словниках із певними ремарками, а такі слова як „маринарка”, „сподні” взагалі відсутні в академічному тлумачному 11-томному „Словнику української мови”, є характерними для мови пісень Андрія Кузьменка. Уживання семантично оновлених слів дає більше інформації про естетичні можливості пісенного тексту, робить його більш образним. Цікаво, що деякі з актуалізованих автором слів, як-от *маринарка*, тепер є активні, як бачимо із наведених вище прикладів у статті.

Література

1. Русанівський В. М. Семантична глибина слова (з таємниць Шевченкової мови) / В. М. Русанівський // Мовознавство. – 1991. – № 2. – С. 3 – 7.

2. Єрмоленко С. Я. та ін. Літературна норма і практика : монографія / [С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, Т. А. Коць та ін.] ; за ред. С. Я. Єрмоленко. – Ніжин : ТОВ „Видавництво „Аспект-Поліграф”, 2013. – 320 с.

3. Словник української мови : в 11 томах / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1973. – Том 4. – С. 220;.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2005. – 1728 с.

5. Клещова О. Є. „Свадьба” чи весілля, брак чи шлюб? / О. Є. Клещова // Слобожанська бесіда – 6 зб. ст. : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (8-9 листоп. 2012 р., м. Луганськ) / за ред. проф. К. Д. Глуховцевої. – Вип. VI. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2012. – С. 87-91.

6. Словник української мови : в 11 томах / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970. – Том 1. – С. 785.

7. Словарь української мови / упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. – К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. – Том 1. – С. 308.

8. Словник української мови : в 11 томах / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1971. – Том 2, 1971. – С. 123.

9. Клещова О. Є. Поетичний і музичний талант Андрія Кузьменка // Zbior raportow naukowych. „Literatura i kulturoznawstwo. Projekty naukowe” . Wykonane na materialach Miedzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji 27.02.2015 – 28.02.2015 roku. Sopot. / Сборник научных докладов. Филология и культурология. Научные предложения. Сопот. – Warszawa : Wydawca: Sp. Z o.o. „Diamond trading tour”, 2015. – Str.114 – 118.